

SYMBOLAE EUROPÆAE

POLITECHNIKA KOSZALIŃSKA

SYMBOLAE EUROPÆAE

STUDIA HUMANISTYCZNE
POLITECHNIKI KOSZALIŃSKIEJ

nr 9 (1:2016)

KOSZALIN 2016

ISSN 1896-8945

Rada Naukowa

Andrzej Chodubski (Gdańsk), Peter Garbe (Greifswald), Klaus Hammer (Berlin),
Marek Jabłonowski (Warszawa), Jacek Knopek (Toruń), Honorata Korpikiewicz
(Poznań), Zdzisław Kroplewski (Szczecin), Iwona Alechowicz-Skrzypek (Opole),
Wiesław Wysocki (Warszawa), Diana Etco (Kiszyniów), Natalia Danilkina
(Kaliningrad), Przemysław Żukiewicz (Wrocław).

Redaktor naczelny

Bolesław Andrzejewski

Zespół redakcyjny nr 9

Małgorzata Sikora-Gaca

Urszula Kosowska

Zbigniew Danielewicz

Izabela Dixon

Redaktor statystyczny

Urszula Kosowska

Przewodniczący Uczelnianej Rady Wydawniczej

Zbigniew Danielewicz

Projekt okładki

Agnieszka Bil

Skład, łamanie

Karolina Ziobro

© Copyright by Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej
Koszalin 2016

WYDAWNICTWO UCZELNIANE POLITECHNIKI KOSZALIŃSKIEJ
75-620 Koszalin, ul. Raclawicka 15-17

Koszalin 2016, wyd. I, ark. wyd. 15,96, format B-5, nakład 100 egz.

Druk

Spis treści

HISTORIA I POLITYKA

PAUL McNAMARA

„A Tragedy of European Concern” – The conflict between Sean Lester, High Commissioner of the League of Nations and Danzig’s Nazi Senate, 1934-1937 7

KAROL OSSOWSKI

Dlaczego na przełomie XIII i XIV wieku doszło do upadku jarmarków szampańskich? 19

ZBIGNIEW POPLAWSKI

Plany polskiej interwencji militarnej w Gdańsku przed wybuchem drugiej wojny światowej 37

BEZPIECZEŃSTWO

MARCIN ADAMCZYK

W kierunku podważenia statusu państwa hegemonicznego: historia stosunków chińsko-amerykańskich do 2010 roku 47

PAWEŁ POKRZYWIŃSKI

Brygada Golani – izraelska „brygada numer 1” 61

CATALIN GHITA

Labour as Fear of Gratuity: A Cultural Reading of the Hidden Side of Employment Security 79

UNIA EUROPEJSKA I PRAWO

MARCIN KLEINOWSKI

Potencjalny wpływ nowych rozporządzeń odnoszących się do funduszy strukturalnych na realizację projektów współfinansowanych z EFS 89

TOMASZ HOFFMANN

Rola i zadania nowego instytucjonalizmu w badaniach nad integracją europejską 105

PROBLEMATYKA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA

MARIUSZ SURMA

Funkcjonowanie gospodarki morskiej na terenie regionu koszalińskiego. Zarys problemu 129

KRYSTYNA ŚWIDZIŃSKA

Kwestie ekologiczne a budowa farm wiatrowych 147

MARIUSZ MAZIARZ

Ethical requirements in the light of the constructivist methodology 161

URSZULA KOSOWSKA

Ewolucja polityki społecznej a jej definicje 177

FILOZOFIA, IDEE I RELIGIE**NADIA KINDRACHUK**

The Ukrainian Greek Catholic Church as a consolidating factor in the struggle for the Ukrainian national-religious rights: 60-70-ies of the XXth century .. 195

ROBERT KOLASA

Relacje między władzą a Kościołem katolickim w Pile w latach 1956-1972 205

ZBIGNIEW DANIELEWICZ

Elusiveness of safety in the Age of Anxiety. Is it worth pursuing? 225

MARIANNA RESSEL

Wybrane aspekty życia religijnego żydowskiego Krakowa w latach 1900-1939 235

ARTYKUŁY RECENZYJNE I RECENZJE**WALDEMAR HANDKE**

A więc wojna ... Wokół pracy Zygmunta Boradyna „Niemen rzeka niezgody. Polsko-sowiecka wojna partyzancka na Nowogródczyźnie 1943-1944” 247

PAWEŁ PRZYBYTEK

Analiza filmu Gilda z punktu widzenia teorii feministycznej 259

BARBARA SZYMCZAK-MACIEJCZYK

Jaka (naprawdę) jest starość? – recenzja książki „Obraz starości w prozie Marii Kuncewiczowej” Ilony Gołębiewskiej 271

Rola i zadania nowego instytucjonalizmu w badaniach nad integracją europejską

Wprowadzenie

W licznych opracowaniach naukowych traktujących o integracji europejskiej dość często stosuje się różnego rodzaju teorie i metody badawcze. Teorie te mają swoje źródła w naukach ekonomicznych, prawnych, socjologicznych czy politologicznych.

Politolodzy, którzy zajmują się badaniem procesów integracyjnych, czynią to dość często, posiłkując się instytucjonalizmem, a mówiąc szczegółowo jego generacją zwaną nowym instytucjonalizmem. Za jego pomocą starają się wyjaśnić różnego rodzaju problemy naukowe, których eksploracja jest dość ciekawa ale zarazem trudna. W tym kontekście posłużenie się nowym instytucjonalizmem prowadzi do innej optyki procesów integracyjnych a tym samym wyodrębnienia pewnego nowego konceptu badawczego. Politolodzy uważają, że powstała w wyniku procesów integracyjnych Unia Europejska jest specyficznym podmiotem, który może być badany stosując właśnie podejście instytucjonalne. W szczególności analiza i identyfikacja specyfiki instytucji składających się na pewną hybrydę jaką jest Unia Europejska, pozwala ją lepiej poznać i wypracować określone tezy i koncepty badawcze.

W przedmiotowym artykule autor skoncentruje swoją uwagę na wykazaniu istoty i roli nowego instytucjonalizmu w badaniach nad procesami integracyjnymi zachodzącymi w Europie, ze szczególnym uwzględnieniem Unii Europejskiej. Autor stara się wskazać, dlaczego podejście instytucjonalne jest tak ważne w badaniach politologicznych.

Hipoteza wiodąca koncentruje się wokół faktu, iż nowy instytucjonalizm jest kierunkiem bardzo płodnym, a jego zastosowanie może być z powodzeniem wykorzystane w badaniach naukowych z zakresu szeroko rozumianych studiów europejskich. Nowy instytucjonalizm jest również kierunkiem, który bada rodzaje, relacje oraz zachodzące zmiany w procesach integracyjnych, w tym w osobliwym systemie politycznym Unii Europejskiej.

¹ dr hab. Tomasz Hoffmann, prof. PK – Politechnika Koszalińska.

Instytucjonalizm w studiach europejskich

Studia europejskie jako dyscyplina naukowa pojawiły się w Europie na przełomie lat 60. i 70. XX wieku, z kolei w Polsce w latach 90. XX wieku zaczęto kształcić na specjalnościach związanych z europeistyką. Początkowo w ramach politologii, kulturoznawstwa czy filozofii. Formalnie kierunek studia europejskie (europeistyka) został powołany stosownym aktem prawnym w 2003 roku i funkcjonuje do dnia dzisiejszego. Dyscyplina ta nie uzyskała pełnej autonomii, a wywodzi się ona z nauk politycznych częściowo stosunków międzynarodowych oraz nauk ekonomicznych i prawnych. Można zatem stwierdzić że studia europejskie są multidyscyplinarne. Dość szeroko stosuje się w nich liczne teorie i metody badawcze a jedną z nich jest podejście neoinstytucjonalne.

Paradygmat klasycznego instytucjonalizmu w zasadzie dość długo dominował w naukach politycznych. Początków tradycyjnego instytucjonalizmu można szukać głęboko w przeszłości. Ponadto można go łączyć z koncepcjami takich badaczy, jak Max Weber, Wodorow Wilson czy Carl Fredrich. W klasycznym ujęciu instytucję definiowano jako formalne zorganizowanie zbiorowości politycznej. Instytucjami zatem były: ustawa zasadnicza, legislatura czy aparat państwowy. Podejście to cechowały: deskryptywność, indukcja, formalistyczna legalność i silna skłonność do porównań².

Według instytucjonalistów najważniejszymi elementami integracji były: koordynacja działań, unifikacja polityk sektorowych, a przede wszystkim ustanowienie instytucji, których celem było dbanie o procesy koordynacyjne i unifikacyjne. Instytucjoniści uważali, że organizacja międzynarodowa, jaką jest powstała Unia Europejska, to suma formalnych reguł działania, która może wywołać równowagę wyników owego działania na arenie międzynarodowej.

Przyjmowali oni również, iż Unia Europejska może być określana jako suma reguł formalnych i norm nieformalnych w działaniu, prowadząca do wykreowania aktorów wydarzeń międzynarodowych, ale jednocześnie przez efekty swojego działania ograniczająca zachowania tych aktorów. Odnośnie instytucji Unii Europejskiej, uznano że pośredniczą one w procesie przekuwania preferencji poszczególnych rządów państw członkowskich na konkretny wybór polityczny³.

² J.G. March, J.P. Olsen, *Instytucje. Organizacyjne podstawy polityki*, Warszawa 2005, s. 12.

³ J. Ruszkowski, *Neoinstytucjonalne podejście do prezydencji w Radzie Unii Europejskiej* [w:] D. Kowalewska, R. Podgórska (red.), *Polska w Unii Europejskiej. Wyzwania, możliwości, ograniczenia*, Toruń 2013, s. 21.

W warstwie teoretycznej instytucjami były zatem ustawa zasadnicza, legislatura czy cały aparat administracyjny. Podejściu instytucjonalnemu przypisywano koncentrację na zasadach, procedurach czy formalnej strukturze zorganizowania organów, czyli określonych instytucji, które posługiwały się prawem i zarazem je egzekwowały⁴.

W przypadku Unii Europejskiej instytucjonalizm zajmował się badaniem w jaki sposób tworzone prawo (prawo pierwotne jak i wtórne) wpływa na sprawowanie władzy w ramach tego dość szczególnego systemu politycznego. W tym kontekście badanie Unii Europejskiej skupiało się na zrozumieniu w jaki sposób instytucje wpływają na działania określonych aktorów występujących w rzeczywistości społecznej⁵.

Instytucjonaliści w odróżnieniu od realistów podchodzili do terminu „instytucja”, w tym „instytucja międzynarodowa”, jako do zmiennej niezależnej, zawierającej dość szeroki zakres treści, będącej obiektem podlegającym strategicznemu wyborowi przez dane państwo. Zakładano, że to państwa dokonują wyboru instytucji, projektują je i wdrażają w życie. Podkreślano, że instytucje wywierają ogromny wpływ na rezultaty działania, a także tworzą sprzyjające warunki do działania aktorów usytuowanych centralnie w systemie⁶. Instytucje zapewniają stabilność działania określonych aktorów⁷.

Teoria instytucjonalistyczna była zatem wynikiem przesunięcia dyskursu z klasycznie rozumianego państwa narodowego na rzecz zinstytucjonalizowanych gremiów operujących na poziomie ponadnarodowym takich jak Unia Europejska czy inne podobne ugrupowania. W teorii tej poszczególni aktorzy przystosowują się do pełnienia instytucjonalnych ról, podążając za tak zwaną logiką stosowności swojego zachowania do kolektywnych ról, jakie chcą one odegrać⁸.

Impulsem do rewizji klasycznego instytucjonalizmu stały się krytyczne uwagi pod jego adresem. W szczególności wyrażali je protagoniści behawioryzmu oraz badacze szkoły racjonalnego wyboru. Zwracano uwagę na to, że klasyczny instytucjonalizm zawiera wiele ograniczeń i stąd jego zawartość eksplanacyjna jest nikła. March i Olsen twierdzili, iż nauki polityczne są kontekstual-

⁴ B.G. Peters, *Institutional Theory in Political Science – the ‘new Institutionalism’* (1st edition), Continuum International 1999, p. 12.

⁵ B. Sajduk, *Teoretyczne przesłanki współczesnej analizy politologicznej*, Kraków 2007, s. 13.

⁶ Jednocześnie mogą tą działalność ograniczać.

⁷ J. Ruskowski, *Neoinstytucjonalne podejście do ...*, s. 45.

⁸ Tamże, s. 34.

ne, tzn. przedstawiają politykę jako stały element życia społecznego, a także koncentrują się na społeczeństwie kosztem analizy państwa.

Ponadto autorzy ci podkreślali, że instytucjonalizm cechuje redukcjonizm, w ramach którego następuje redukcjonowanie całego procesu politycznego do poziomu jednostek, połączone z ignorowaniem wpływu, jaki wywiera sposób zorganizowania życia społecznego. Wreszcie sądzili oni, że instytucjonalizm cechuje utylitaryzm przejawiający się w nadużywaniu koncepcji egoistycznej genezy ludzkich działań. Zarzucali także nadmierny instrumentalizm oraz funkcjonalizm⁹.

W związku z powyższym J.G. March oraz J.P. Olsen wprowadzili do literatury naukowej pojęcie nowego instytucjonalizmu¹⁰. Przedmiotem ich eksploracji była próba redefiniowania relacji łączącej jednostkę z instytucją, w szczególności ich rozważania koncentrują się na relacjach, jakie występują na styku instytucja-jednostka-zbiorowość¹¹. Nade wszystko wprowadza rozróżnienie między instytucją a organizacją i zmienia charakter badania ze statycznego na dynamiczny.

Nowy instytucjonalizm rozszerza swoje zainteresowanie o „życie wewnętrzne” instytucji, dodając do katalogu swoich zainteresowań również wymiar nieformalny ich funkcjonowania. Instytucje postrzega się zatem jako procesy i zestawy zasad ograniczających poczynania aktorów¹².

J.G. March oraz J.P. Olsen przyjęli, że nowy instytucjonalizm w ten sposób kreuje instytucje polityczne, iż pełnią one dość autonomiczną rolę w procesie kształtowania wyników politycznych. Byli oni przekonani że organizacja życia politycznego ma bardzo istotne znaczenie, podkreślali że biurokratyczna agenda, komisja ustawodawcza „(...) są arenami na których dochodzi do zmagania się różnych sił społecznych i jak to nazywali zbiorów standardowych procedur operacyjnych oraz struktur, które definiują interesy i ich bronią”. Stąd też można powiedzieć, że są one aktorami politycznymi¹³.

Definiowany w ten sposób instytucjonalizm zmuszał wielu badawczy do zadawania kolejnych pytań takich, jak: jaka jest istota instytucji politycznej, jaki

⁹ J.G. March, J.P. Olsen, *Instytucje. Organizacyjne ...*, s. 66.

¹⁰ Nazwa „neoinstytucjonalizm” pochodzi od tytułów artykułów Jamesa Marcha i Johana Olsena: *The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life* oraz *Rediscover Institutions: The Organizational Basis of Politic*.

¹¹ S. Mazur, *Władza dyskrejonalna wysokich urzędników publicznych*, Kraków 2012, s. 111.

¹² Przyjmuje się, że nie są to już skostniałe struktury jak w przypadku starego instytucjonalizmu

¹³ S. Mazur, *Władza dyskrejonalna ...*, s. 131.

jest sposób wykonywania przez nie określonych zadań, jakie są zdolności jednostkowe aktorów społecznych do wywierania wpływu na kształt tych instytucji¹⁴.

W gruncie rzeczy przyjęto, że nowy instytucjonalizm jest poglądem bardzo obiecującym i zarazem płodnym. Wielu badaczy widzi w nim szansę na stworzenie zupełnie nowej ontologii społecznej, przełamującej binarne myślenie o relacji aktor-instytucja, a spoiwem tej teorii bytu są interakcje zachodzące między instytucjami, aktorami i ich środowiskiem społecznym¹⁵.

V. Lowndes widzi wyraźne różnice między starym a nowym instytucjonalizmem. Autorka wskazuje na sześć kontinuum: od koncentracji na organizacjach do koncentracji na regułach¹⁶, od formalnego do nieformalnego pojęcia instytucji¹⁷, od statycznego do dynamicznego pojęcia instytucji¹⁸, od ukrytych wartościowań do stanowiska krytycznego wobec wartości¹⁹, od holistycznego do zagregowanego pojęcia instytucji²⁰, od niezależności do zakorzenienia²¹.

Analizując podstawy nowego instytucjonalizmu, można dojść do wniosku, że jest to wieloaspektowe i zarazem wielopoziomowe podejście do procesu politycznego²². S. Mazur za A. Hallem i R.C. Taylorem wyróżnia trzy rodzaje nowego instytucjonalizmu: historyczny, racjonalnego wyboru oraz socjologiczny²³.

Inni autorzy przyjmują dwa nurty: instytucjonalizm normatywny i racjonalnego wyboru (racjonalistyczny)²⁴, a co niektórzy nawet cztery: racjonalnego

¹⁴ B.G. Peters, *Institutional Theory in Political Science – the ‘new Institutionalism’* (1st edition), Continuum International 1999, p. 22.

¹⁵ S. Mazur, *Władza dyskrecyjna* ..., s. 132.

¹⁶ Instytucje postrzegane są jako zestawy zasad, a nie jako organizacje.

¹⁷ Nowe podejście skupia swoją uwagę na formalnym i nieformalnym wymiarze instytucji.

¹⁸ Instytucje ujmowane są jako procesy, a nie rzeczy.

¹⁹ Odejście od jednoznacznego normatywnego stanowiska.

²⁰ Odejście od całościowego ujmowania instytucji na rzecz badania jednostek i zachodzących w nich procesów.

²¹ Instytucje „zakorzeniają się”, tworząc ścieżkę zależności sekwencyjnej. V. Lowndes, *Instytucjonalizm*, [w:] D. Marsch, G. Stoker, *Teorie i metody w naukach politycznych*, tłum J. Tengerowicz, Kraków 2006.

²² B. Sajduk, *Teoretyczne przesłanki* ..., s. 45.

²³ P.A. Hall, R.C. Taylor, *Political Science and the Three New Institutionalism*, „Political Studies” 1996, XLIV.

²⁴ V. Lowndes, *Instytucjonalizm* ..., s. 111.

wyboru, historyczny, dyskursywny i organizacyjny²⁵. Inni z kolei dodają instytucjonalizm sieci i międzynarodowy.

J. Ruskowski twierdzi, że nie ma jednego instytucjonalizmu. Autor ten przyjmuje, że istnieje instytucjonalizm w następujących wymiarach: normatywny, szkoła racjonalnego wyboru, szkoła stanfordzka²⁶, instytucjonalizm historyczny, instytucjonalizm refleksyjno-historyczny oraz instytucjonalizm neoliberalny²⁷.

Każdy z nich ma określoną siłę eksplanacyjną, za pośrednictwem której jest w stanie wyjaśniać określone problemy bądź kwestie. W badaniach nad integracją europejską instytucjonalizm zajmuje centralne miejsce wśród teorii badawczych, za pośrednictwem których można wyjaśniać pewne zagadnienia, dokończyć określonych podsumowań czy wprowadzać pewne tezy.

W badaniach nad problematyką integracji europejskiej instytucjonalizm akcentuje rolę i znaczenie Unii Europejskiej a szczególnie jej wielopoziomowy system zarządzania, który włącza interesy regionalne, narodowe i ponadnarodowe.

Dokonując deskrypcji roli i zadań Unii Europejskiej, przyjmuje się, że stanowi ona arenę, na której odbywa się swoista polityczna działalność. Z kolei funkcjonowanie poszczególnych państw członkowskich tworzących Unię Europejską podlega określonemu zespołowi zasad, które tworzy neoinstytucjonalna logika stosowności. Reasumując neoinstytucjonalizm zakłada, że integracja europejska skupia się na budowaniu wzajemnych powiązań instytucjonalnych. Współpraca w ramach Unii Europejskiej opiera się na przejmowaniu pewnych wartości i norm (np. tradycji czy nieformalnych kodeksów zachowań), a także reguł sformalizowanych takich, jak: konstytucje, traktaty, regulaminy czy inne dokumenty o charakterze prawnym. Wskazują one określone wartości a także mają wpływ na zasadniczą siłę napędową procesu integracji europejskiej. Neoinstytucjonalizm jednocześnie dość krytycznie odnosi się do biurokratycznej struktury unijnej, która staje się przerośnięta i niesterowalna²⁸.

Unia Europejska jako przedmiot badań nowego instytucjonalizmu.

Koncepcje integracyjne istniały od najdawniejszych wieków. Ludzie zastanawiali się, w jaki sposób zintegrować kontynent i podporządkować go swoim

²⁵ V. Schmidt, *Institutionalism*, [w:] *The State – Theories and Issues*, C. Hay, M. Lister, D. Marsh (red.), Palgrave Macmillan 2006, s. 56.

²⁶ Tak zwany instytucjonalizm socjologiczny.

²⁷ J. Ruskowski, *Neoinstytucjonalne podejście do ...*, s. 48.

²⁸ <http://www.twojaeuropa.pl/936/teorie-integracji---cz-iii---neoinstytucjonalizm-spill-over-teoria-decyzji>, data wejścia 04.07.2016.

partykularnym interesom i celom²⁹. W tym duchu rodziły się również wszelkie koncepcje filozoficzne³⁰ i realne³¹. Powstawały idee integracji ekonomicznej, politycznej, wojskowej czy monetarnej³².

Niezwykle istotnym spoiwem w tych procesach, łączącym Europejczyków, była i jest religia chrześcijańska, której wpływ jest ujmowany szerzej jako oddziaływanie całej tradycji judeochrześcijańskiej³³. Prace nad powstaniem Wspólnot Europejskich ożywiły się po II wojnie światowej. W tym okresie następował powolny podział świata na dwa bieguny o innych orientacjach politycznych³⁴.

Punktem kulminacyjnym owego podziału była zimna wojna, która przedzieliła Europę „żelazną kurtyną”. W Azji, po ataku KRLD na Koreę Południową, przeistoczyła się w swoistą gorącą wojnę. Te wydarzenia wpłynęły na Europę, gdzie zaczynały odżywać stare podziały między odwiecznymi wrogami, w szczególności między Francją a Niemcami. Z inicjatywy J. Monneta powstała koncepcja polegająca na ustanowieniu wspólnego dla tych krajów zarządu nad wydobywaniem stali i węgla³⁵. J. Monnet później zaproponował ją Robertowi Schumanowi i niemieckiemu Kanclerzowi Konradowi Adenauerowi. Pomysł Schumana urzeczywistnił się 18 kwietnia 1951 roku w Paryżu wraz z podpisaniem przez sześć państw (Belgię, Francję, Holandię, Luksemburg, RFN oraz Włochy) Traktatu Paryskiego o Europejskiej Wspólnocie Węgla i Stali, która zaczęła funkcjonować 23 lipca 1952 roku. Traktat został powołany na okres 50 lat³⁶, a jego głównym celem było stworzenie wspólnego rynku węgla i stali³⁷.

²⁹ D. Milczarek, *Pozycja i rola Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych. Wybrane aspekty teoretyczne*, Warszawa 2003, s. 67-70.

³⁰ Mam tu na myśli koncepcje Talesa z Miletu, św. Augustyna, św. Tomasza z Akwinu, P. Dubois, Jerzego z Podiebradu, Erazma z Rotterdamu, Henryka IV, K. Monteskiusza, F. Woltera, J.J. Rousseau, C. H. Saint-Simona, V. Hugo, R. Overna, K. Marksa, F. Engelsa, R. N. Coudenhovego-Kalergiego, A. Branda, J. Retingera, W. Churchilla.

³¹ Np. stworzenie wielkiego państwa przez Karola Wielkiego, stworzenie Świętego Cesarstwa Niemieckiego przez Ottona III, zjednoczenie Europy przez Napoleona, stworzenie w 1933 roku Małej Ententy czy stworzenie międzynarodowych karteli węglowych i koksowniczych.

³² K. Łastawski, *Idea jedności europejskiej w średniowieczu*, [w:] *Z dziejów prób integracji europejskiej. Od średniowiecza do współczesności*, M. Puławski (red.), „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1995, nr 118, s. 3-40.

³³ A. Marszałek, *Z historii europejskiej integracji międzynarodowej*, Łódź 1996, s. 20-40.

³⁴ Mam na myśli podział i rywalizację między ZSRR a USA.

³⁵ Z. Krajewski, *Unia Europejska – geneza, problemy i elementy polityki społecznej*, Warszawa 2008, s. 56.

³⁶ Traktat wygasł 23 lipca 2002 roku. Przekształcono go w Fundusz Badawczy dla Wę-

Osiągnięcia wynikające z wdrażania i realizacji zasad ujętych w Europejskiej Wspólnocie Węgla i Stali (EWWiS) były na tyle imponujące, że państwa członkowskie postanowiły równolegle powołać dwie nowe Wspólnoty. Na początku czerwca 1955 roku zebrała się w tym celu w Messynie konferencja ministrów spraw zagranicznych sześciu państw – członków EWWiS. Osiągnięto na niej porozumienie w kwestii celowości utworzenia wspólnoty gospodarczej i podjęto zarazem decyzję o rozpoczęciu prac nad przygotowaniem planów ekonomicznej integracji Europy. Wynikiem tych prac był Raport Spaaka³⁸, w którego rezultacie 25 marca sześć państw podpisało w Rzymie traktat o Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej (EWG), stosunkowo szybko zaaprobowany przez parlamenty wszystkich państw-sygnatariuszy. Nabral on mocy wiążącej 1 stycznia 1958 roku i został powołany na czas nieograniczony³⁹.

Wraz z traktatem w sprawie EWG został opracowany traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (EURATOM), który był wyrazem dążenia Europy do rywalizacji ze światowymi mocarstwami atomowymi, przede wszystkim USA i byłym ZSRR, a koncentrował się na wspólnym wspieraniu badań i wykorzystywaniu energii jądrowej w celach pokojowych⁴⁰.

Każda ze Wspólnot Europejskich powoływała swoje instytucje. Dopiero traktat fuzyjny wprowadził wspólne organy dla trzech powstałych Wspólnot⁴¹. Kolejnym etapem na drodze do ponadnarodowego, ale także międzyrządowego nurtu integracji europejskiej było przyjęcie przez państwa członkowskie Wspólnot Europejskich w lutym 1986 roku Jednolitego Aktu Europejskiego (JAE), który wszedł w życie 1 lipca 1987 roku i był pierwszą szerszą rewizją traktatów założycielskich⁴². Dokument ten stworzył podstawy prawne dla tych

gla i Stali.

³⁷ N. Moussis, *Access to Europe: Hand-book on European construction*, 1991, s. 56.

³⁸ Raport Spaaka, dokument sporządzony przez komisję ekspertów, której przewodniczył belgijski Minister Spraw Zagranicznych Paul Henri Spaak. Zlecenie jego opracowania wydali w 1955 roku ministrowie spraw zagranicznych EWWiS zebrani na konferencji w Messynie. Raport zaaprobowany w maju 1956 dotyczył sposobów rozszerzenia dotychczasowej „wycinkowej” współpracy gospodarczej (rynek węgla i stali) o inne dziedziny.

³⁹ K. Michałowska-Gorywoda, *Podejmowanie decyzji w Unii Europejskiej*, Warszawa 2002, s. 67.

⁴⁰ E. Synowiec, *Przyczyny powstania oraz cele funkcjonowania Wspólnot Europejskich*, [w:] *Unia Europejska. Przygotowania Polski do członkostwa*, E. Kaweckia-Wyrzykowska, E. Synowiec (red.), Warszawa 2001, s. 40-50.

⁴¹ *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, M.M. Kenig-Witkowska, A. Łazowski, R. Ostrihansky (red.), Warszawa 2007, s. 102-110.

⁴² J. Barcz, A. Koliński, *Jednolity Akt Europejski. Zagadnienia prawne i instytucjonalne*, Warszawa 1991, s. 45-50.

przedsięwzięć, które realizowano w praktyce, ale które nie były formalnie przewidziane przez Traktat Rzymski. JAE wyznaczył także czas – do końca 1992 roku – na realizację Jednolitego Rynku Wewnętrznego, czyli obszaru bez granic dla swobodnego przepływu towarów, usług, siły roboczej i kapitału⁴³.

Jednolity Akt Europejski po raz pierwszy skodyfikował zagadnienia współpracy politycznej między państwami członkowskimi, co spowodowało utworzenie ze Wspólnot i Europejskiej Współpracy Politycznej dwóch nierozłącznych filarów, stanowiących podstawy procesu tworzenia Unii Europejskiej.

Przełomowym etapem w historii integracji europejskiej było podpisanie i wejście w życie Traktatu o Unii Europejskiej, zwanego powszechnie Traktatem z Maastricht. Traktat ten był ukoronowaniem i konsekwencją działań różnych sił politycznych i społecznych zmierzających do utworzenia Unii Europejskiej⁴⁴.

Traktat z Maastricht wszedł w życie 1 listopada 1993 roku. Jest on umową międzynarodową, składającą się z Preambuły i dyspozycji ujętej w siedmiu tytułach. Traktat ustanawiał Unię Europejską, ale nie rozwiązywał Wspólnot Europejskich. Zmieniał on nazwę „Europejska Wspólnota Gospodarcza” na „Wspólnotę Europejską”, co miało symbolizować rozszerzenie działalności Wspólnoty. Zakładał, że Unię Europejską stanowią Wspólnoty Europejskie, uzupełnione współpracą międzyrządową w dziedzinie wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa⁴⁵ oraz wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych⁴⁶. Na mocy omawianego traktatu Unia Europejska stała się klamrą instytucjonalną spinającą ze sobą trzy filary: Wspólnoty Europejskie (I filar), współpracę międzyrządową w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa (II filar) oraz współpracę międzyrządową w zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych.

Traktat wprowadził postanowienia w zakresie obywatelstwa Unii Europejskiej oraz zasady pomocniczości. Z kolei zakres materialnej płaszczyzny działalności Wspólnoty Europejskiej został poszerzony o politykę społeczną, politykę dotyczącą oświaty, kształcenia młodzieży, kultury, zdrowia, ochrony konsumenta, przemysłu i sieci transeuropejskich.

⁴³ J.J. Węc, *Spór o kształt instytucjonalny Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej 1950-2005*, Kraków 2006, s. 45.

⁴⁴ K. Michałowska-Gorywoda, *Podejmowanie decyzji w Unii Europejskiej*, Warszawa 2002, s. 67.

⁴⁵ E. Fursdon, *The European Demence Community: A History*, New York 1980, s. 46.

⁴⁶ W. Ostant, *Europejski Urząd Policji (Europol). Instytucja europejskiego systemu bezpieczeństwa wewnętrznego i wymiaru sprawiedliwości*, Poznań 2007, s. 12-20.

Kolejnym etapem w rozwoju Unii Europejskiej oraz Wspólnot Europejskich był przyjęty na posiedzeniu Rady Europejskiej w 1997 roku Traktat z Amsterdamu. Traktat ten zmodyfikował również traktaty założycielskie Wspólnot Europejskich, a wszedł w życie 1 maja 1999 roku. Miał zasadniczo zmienić system instytucjonalny Unii Europejskiej, jednak w wyniku wielu przeciwnych stanowisk państw członkowskich jedyne, co udało się wprowadzić, to określenie zasad, na których opiera się Unia Europejska, a także wzmocnionej współpracy zarówno w ramach Wspólnot Europejskich, jak i III filaru Unii Europejskiej. Uwspólnotowano politykę azylową, wizową oraz migracyjną, a także zmieniono nazwy II i III filaru Unii Europejskiej⁴⁷.

Kolejnym traktatem na drodze do rozwoju integracji Europejskiej był podpisany 26 lutego 2001 roku przez państwa członkowskie Traktat z Nicei. Traktat ten składał się z preambuły, dwóch części i trzynastu artykułów. Przygotowywał Unię Europejską do poszerzenia o kraje Europy Środkowo-Wschodniej oraz Maltę i Cypr. Można zatem stwierdzić, że traktat był niezbędnym elementem, umożliwiającym kolejne rozszerzenie. Mimo wszystko zmiany wprowadzone do traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską przez Traktat Nicejski nie były zbyt radykalne, jednak umożliwiały przeprowadzenie pewnych nowych reform, chociażby w kwestii wzmocnionej współpracy czy systemu instytucjonalnego. Traktat po ratyfikacji przez wszystkie państwa członkowskie wszedł w życie 1 lutego 2003 roku⁴⁸.

Unia Europejska jest organizmem dynamicznie rozwijającym się dlatego jeszcze przed podpisaniem Traktatu z Nicei, w deklaracji nr 23 w sprawie przyszłości Unii Europejskiej, załączonej do Aktu końcowego konferencji międzyrządowej 2000 roku państwa zdecydowały o konieczności przeprowadzenia zmian instytucjonalnych i strukturalnych Unii Europejskiej w zmieniającej się rzeczywistości europejskiej i globalnej. Problematyką tą zajęło się ciało nazwane Konwentem Europejskim, powołane w dniach 14-15 grudnia 2001 roku w Laeken. W skład konwentu weszli przedstawiciele państw członkowskich i kandydujących do członkostwa w Unii Europejskiej. Konwent miał rozwiązać cztery główne zagadnienia:

- bardziej klarowny podział kompetencji między Unię Europejską a państwa członkowskie,
- uproszczenie instrumentów prawnych Unii Europejskiej,

⁴⁷ A. Duff, *The Treaty of Amsterdam, Text and Commentary*, Federal Trust, London 1997.

European Organized Crime Situation Report, <http://www.eurac-tiv.com/Article?tcaturi=temc:29-117526-16type=linksDossier>, data wejścia 21.04.2016.

⁴⁸ J. Shaw, *The Treaty of Nice: Legal and Constitutional Implications*, Brussels 2001.

- wzmocnienie legitymizacji demokratycznej, przejrzystości i skuteczności instytucji europejskich,
- uproszczenie traktatów założycielskich⁴⁹.

Można stwierdzić, że konwent miał dwie zasadnicze misje: podstawowa to przygotowanie projektu nowego traktatu konstytuującego wspólnotę 25 państw. Druga, przez wielu niesłusznie postrzegania instrumentalnie, to przeprowadzenie ogółouropejskiej debaty o kształcie Europy. Konwent był z tego powodu procesem niezwykle wartości, jak pisze K. Bachmann. Jak już wspomniano, konwent miał przygotować projekt Traktatu Reformującego ustanawiającego Konstytucję dla Europy. Ostateczna forma dokumentu została przyjęta na posiedzeniu w Rzymie 18 lipca 2003 roku i stała się przedmiotem wielu obrad i dyskusji.

Sformułowano wiele oczekiwań pod adresem Unii. Domagano się jej większego zaangażowania w walkę z terroryzmem i przyjęcia na siebie większej odpowiedzialności za sprawy światowe. Wskazywano na potrzebę przekształcenia Unii w godne zaufania i skuteczne centrum gospodarczej i społecznej aktywności oraz koordynacji polityki fiskalnej i budżetowej, zwłaszcza w ramach grupy państw euro. Uznano, że większą niż dotychczas rolę winna Unia odgrywać w polityce obronnej, w dziedzinie spójności wewnętrznej, bezpieczeństwa żywnościowego, ochrony środowiska i solidarności z krajami rozwijającymi się.

Wielu mówców akcentowało potrzebę poszanowania i ochrony przez UE tożsamości kulturowej państw członkowskich, mniejszej ingerencji Unii w niektóre dziedziny ich życia oraz ograniczenia *acquis communautaire* do tych obszarów, które rzeczywiście mogą poszerzyć akceptację dla Unii. Nie zabrakło jednak kontrowersji na tle zmian instytucjonalnych, w tym: składu Komisji Europejskiej, trybu głosowania w Radzie Europejskiej oraz formuły przyjętej w Preambule w kwestii odniesienia do wartości chrześcijańskich. Ostateczny Projekt Traktatu Konstytucyjnego został przyjęty 29 października 2004 roku.

Projekt traktatu ustanawiającego konstytucję dla Europy składał się z preambuły, czterech części oraz załączników w postaci sześciu protokołów i trzech deklaracji. Część pierwsza, dotycząca celów, kompetencji i instytucji Unii, zawierała 59 artykułów, część druga zawierała Kartę Praw Podstawowych Unii i liczyła 54 artykuły, część trzecia, licząca 338 artykułów, traktowała o politykach unijnych i funkcjonowaniu Unii, a czwarta, licząca 9 artykułów, obejmowała

⁴⁹ G. Milton, J. Keller-Noellet, *The European Constitution. Its Origins, Negotiation and Meaning*, London 2005; P. Moreau Defarges, *Les institutions européennes*, Paris 2001, s. 13.

wała postanowienia ogólne i końcowe⁵⁰. Załączone do projektu protokoły stanowiły integralną część traktatu i dotyczyły kolejno: roli parlamentów narodowych w Unii Europejskiej, stosowania zasady subsydiarności i proporcjonalności, reprezentacji obywateli w Parlamencie Europejskim oraz ważenia głosów w Radzie Europejskiej i Radzie Ministrów, natomiast deklaracje zawierały stanowiska, które zajmą państwa członkowskie w sprawie podziału miejsc w Parlamencie i ważenia głosów w Radzie Ministrów w momencie przyjmowania do Unii Rumunii i Bułgarii; europejskiej służby do działań zewnętrznych oraz akt końcowy w sprawie podpisania traktatu.

Z ważniejszych postanowień traktatu wymienić należy: podział kompetencji między poszczególne instytucje, nadanie Unii Europejskiej podmiotowości prawno-międzynarodowej, określenie relacji i zasad działania Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Komisji Europejskiej, Rady Ministrów oraz wprowadzenie nowego katalogu aktów prawnych Unii Europejskiej⁵¹. Drugą część Traktatu Konstytucyjnego stanowiła Karta Praw Podstawowych, która była dokumentem mającym charakter polityczny. Przyjęto jednak, że z czasem stanie się ona częścią normatywną mającą moc prawnie wiążącą.

Wiosną 2005 roku, w wyniku przeprowadzonych referendum we Francji i Holandii, Traktat Konstytucyjny został większością głosów odrzucony przez społeczeństwa tych państw. Fiasko ratyfikacji spowodowało, że przywódcy państw zaapelowali o czas refleksji, w którym to miano wypracować nową formułę traktatu. Przy rozważaniu możliwości kontynuowania reformy ustrojowej Unii Europejskiej brano pod uwagę następujące warianty:

- wariant doprowadzenia do wejścia w życie Traktatu konstytucyjnego poprzez jego uzupełnienie (koncepcja Traktat Konstytucyjny plus),
- podjęcie próby wynegocjowania nowego, kolejnego traktatu rewizyjnego,
- wariant koncentrujący się na tym, iż w przypadku zawierania kolejnego traktatu akcesyjnego, można dokonać zmian ustrojowych w Unii Europejskiej,
- możliwość przeprowadzenia reformy ustrojowej Unii Europejskiej bez przyjęcia nowego traktatu rewizyjnego⁵²,

⁵⁰ C. Mik, *Unia Europejska w dobie reform. Konwent Europejski. Traktat Konstytucyjny. Biała Księga w sprawie rządzenia Europą*, Toruń 2004.

⁵¹ Wprowadzono podział na akty ustawodawcze i nieustawodawcze. Do aktów ustawodawczych zaliczyć należy: ustawy europejskie, europejskie ustawy ramowe, a do aktów nieustawodawczych: rozporządzenia europejskie i decyzje.

⁵² Była to tak zwana formuła Nicea plus.

- możliwość reformy ustrojowej UE prowadząca do zróżnicowania faktycznego lub prawnego statusu państw członkowskich,
- ostatni wariant skupiał się na niedokonywaniu żadnej reformy ustrojowej i pozostania przy traktatach stanowiących Unię Europejską w ich obecnym brzmieniu⁵³.

Spośród rozważanych form najszybciej zarzucono formułę Traktatu Konstytucyjnego plus, czyli doprowadzenie do wejścia w życie Traktatu Konstytucyjnego poprzez takie jego uzupełnienie, które umożliwiłoby ratyfikowanie traktatu w państwach, w których procedura została zablokowana bądź wstrzymana. Niestety, tę procedurę odrzucały Francja i Niderlandy, motywując to politycznym obejściem woli społeczeństw.

Podobnie formuła Traktatu Konstytucyjnego bis została w toku debat odrzucona, chociaż obejmująca prezydencję Kanclerz Angela Merkel uważała, że sprawa przyjęcia zreformowanego traktatu jest kwestią kluczową dla niemieckiej prezydencji⁵⁴. Tak więc u progu prezydencji niemieckiej coraz wyraźniej zaczęła się kształtować opcja traktatu rewizyjnego „Nicea bis”. Przyjęty podczas spotkania Rady Europejskiej 21-23 czerwca 2007 roku Mandat Konferencji Międzyrządowej określił mapę drogową dalszego działania odnośnie reformy Unii Europejskiej⁵⁵.

Podczas prezydencji portugalskiej, która rozpoczęła się 23 lipca 2007 roku, a zakończyła w dniach 18-19 października 2007 roku w Lizbonie, ustalono treść nowego traktatu rewizyjnego. Traktat ten został podpisany 13 grudnia 2007 roku w Lizbonie przez wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej. Państwa członkowskie zobowiązały się do przeprowadzenia procedur ratyfikacyjnych w swoich krajach tak, aby Traktat Lizboński zaczął obowiązywać od 1 stycznia 2009 roku⁵⁶.

Powstałe pewne problemy z ratyfikacją Traktatu w niektórych państwach członkowskich spowodowały że jego wejście w życie stało pod znakiem zapytania. Dość szybko okazało się jednak, że przywódcy najbardziej sceptycznie nastawieni do Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej dokonali jego akceptacji, dzięki czemu dokument ten mógł stać się oficjalną podstawą działania Unii Europejskiej.

⁵³ J. Barcz, *Traktat z Lizbony 13 grudnia 2007 roku, przegląd analityczny, zasadnicze zmiany instytucjonalne*, „Sprawy Międzynarodowe” 2007, s. 41.

⁵⁴ A. Maurer, *In detention, Repeating the Lear, or Expelled? Perspectives for the realization of the Constitutional Treaty*, SWP Research paper, Berlin 2006, s. 12.

⁵⁵ Tamże, s. 14.

⁵⁶ Tamże.

Traktat Lizboński zwany Traktatem o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej⁵⁷ precyzuje i wyjaśnia zakres kompetencji powierzonych Unii Europejskiej oraz ogranicza kompetencje Unii i państw członkowskich, podkreśla szczególny charakter Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa oraz kompetencje państw członkowskich w tej dziedzinie, umacnia rolę parlamentów narodowych, precyzuje zakres obowiązywania Karty Praw Podstawowych, zwiększa elastyczność działania w ramach Unii, a także wprowadza wiele korekt do pakietu reform instytucjonalnych, w tym zwłaszcza w kwestii podejmowania decyzji w Radzie większością kwalifikowaną, a także nadaje Unii osobowość prawną i przekształca ją w organizację międzynarodową.

Reasumując, można pokusić się o twierdzenie, że Traktat Lizboński wprowadza nowy porządek prawny i instytucjonalny w Unii Europejskiej. W związku z tym podejście instytucjonalne związane z odgórnym transferem norm i wartości, a także interakcji zachodzących między instytucjami, aktorami i ich środowiskiem społecznym.

W badaniach nad procesem integracji europejskiej, w tym nad powstaniem i rozwojem Unii Europejskiej, warto również posiłkować się instytucjonalizmem normatywnym, który zasada się na instytucjonalnym kształtowaniu zachowania przez logikę stosowności, zdefiniowaną przez wartości uznane za wewnętrzne dla danej instytucji.

Poprzez kształtowanie się zachowania instytucjonalnego Unia Europejska może albo ograniczyć albo ułatwić zmianę polityczną. W związku z powyższym można stwierdzić, że Unia Europejska ze swoim całym aparatem administracyjnym przystosowuje się do instytucjonalnej roli, podążając właśnie logiką stosowności. Nowy instytucjonalizm widzi Unię Europejską jako (instytucję polityczną) pewien rodzaj systemu politycznego, który postrzegany jest zespół reguł. Odpowiedzialne ona są za zachowanie różnych aktorów społecznych⁵⁸.

Rozpatrując Unię Europejską można stwierdzić że charakteryzuje się ona specyficznym procesem decyzyjnym. Nie jest ona oparta o typowy podział władzy, a proces powstawania prawa jest odmienny niż w zwykłym państwie. Z drugiej strony, niektórzy widzą w Unii Europejskiej pewien rodzaj właśnie państwa, jednak z punktu widzenia zapisów Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej Unia nie jest organem państwowym.

Zgodnie z Traktatem stanowi ona organizację międzynarodową. Proces decyzyjny oraz zachodzące w ramach niego różnego rodzaju implikacje są charak-

⁵⁷ Nazwa de iure

⁵⁸ J.G. March, J.P. Olsen, *Instytucje. Organizacyjne ...*, s. 23-25.

terystyczne dla typowej organizacji międzynarodowej⁵⁹. Zatem Unia Europejska to spłot wielu instytucji, które współdziałając ze sobą tworzą swojego rodzaju labirynt decyzyjny. Można zatem powiedzieć, że podejmowanie decyzji w Unii Europejskiej jest bardzo sformalizowane i skomplikowane. Z tego względu niektórzy dokonują swoistej krytyki Unii Europejskiej jako organizacji bardzo zbiurokratyzowanej.

Działające instytucje (Rada Unii Europejskiej, Rada Europejska, Komisja Europejska, Parlament Europejski, Sądy wspólnotowe) są bardzo ważne, bowiem ich działanie dostarcza potencjalnemu odbiorcy informacji co do potencjalnego przyszłego ich zachowania, a także możliwości nakładania różnego rodzaju sankcji w przypadku, gdy któryś z aktorów naruszy owe reguły postępowania.

Unia Europejska może ograniczyć, rozszerzyć bądź ułatwić zachodzące zmiany polityczne. Unia Europejska działa zatem w ramach logiki stosowności, co przejawia się w ustanowieniu odpowiednich mierników akceptowalnego zachowania. Można zatem przyjąć, iż Unia Europejska jako organizacja międzynarodowa podąża za logiką stosowności, poprzez którą modyfikuje swoje zachowanie wobec ról, jakie chce odgrywać. Owe role mogą mieć różny charakter i proveniencje. Logika stosowności nakazuje, aby Unia odpowiednio postępowała i wdrażała określone zasady. Analizując działania Unii Europejskiej przez pryzmat nowego instytucjonalizmu, można dojść do wniosku, iż swoimi działaniami stara się przekuwać preferencje poszczególnych państw jej członków na konkretne postępowanie i wybory polityczne, stąd na działania Unii Europejskiej można patrzeć poprzez optykę wdrażania odpowiednich zasad i wartości, co stanowi pewien zespół reguł.

Można także stwierdzić, że Unia Europejska to arena, na której odbywa się swojego rodzaju gra, która determinuje właściwe zachowania działających instytucji, organizacji i jednostek. Unia Europejska to także nieformalne konwencje i formalne reguły. Optyka patrzenia w ten sposób na tą organizację doprowadza do wniosku, że w działaniu Unii Europejskiej można zaobserwować w jaki sposób nieformalne mechanizmy współlistnieją z formalnymi ustaleniami i w jaki sposób tworzą fundament instytucjonalny.

Podejście neoinstytucjonalne w badaniu procesów integracyjnych w szczególności Unii Europejskiej pozwala również zaobserwować, w jaki sposób zachowują się jednostki ludzkie, czy mają wpływ na instytucje unijne, czy wpływają na stabilność instytucjonalną. W tym kontekście można przyjąć, że

⁵⁹ Co niektórzy piszą o organizacji transnarodowej – jednak nie jest to *de iure* dobre określenie.

instytucje unijne są ujęte jako procesy. Zatem badaniem objęte są zachodzące procesy w ramach owego systemu politycznego. Przyjmuje się, że ustalenia jakie poczyniono na forum instytucji unijnych istnieją tak długo dopóki odpowiadają racjonalnym interesom.

Inni sądzą z kolei, że stabilność instytucji Unii Europejskiej wynika z formowania się różnego rodzaju koalicji w jej obrębie, a także dochodzenia do kompromisów pomiędzy aktorami biorącymi udział w jej kreowaniu. Równie istotną jest sprawa identyfikacji różnorodnych sposobów kształtowania i ucieleśniania wartości aktorów i ich interesów przez instytucje unijne.

W tym kontekście można przyjąć, że nowy instytucjonalizm bada rolę i życie wewnętrzne instytucji unijnych, które postrzegane są jako niezależne byty. Badacze zatem zadają sobie pytanie, w jaki sposób te instytucje są zakorzenione w różnych sytuacjach czy kontekstach?

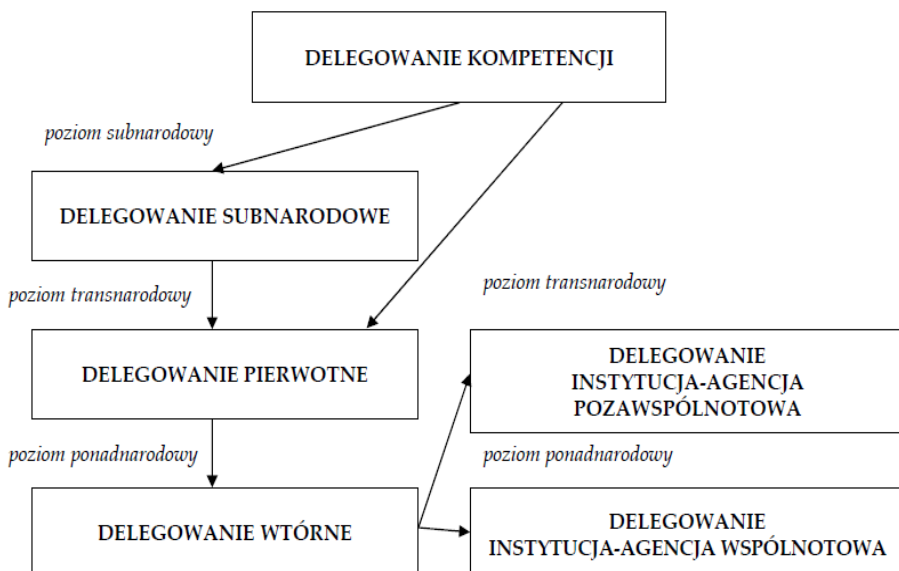
Neoinstytucjonalizm zajmuje się również badaniem stosunków pomiędzy rządami i państwami a instytucjami. Naprzeciw temu wychodzi teoria delegowania o której szeroko pisze J. Ruszkowski. Teoria ta oferuje podejście heurystyczne do stosunków między państwami – rządami – instytucjami. Delegowanie to inaczej dekoncentracja czyli przeniesienie kompetencji administracyjnej⁶⁰. W badaniach nad procesem integracji europejskiej delegowanie stanowi kwestię o znaczeniu instytucjonalnym.

Teoria delegowania zakłada działanie dwóch podmiotów mocodawcy i agenta. W tym przypadku to mocodawca, np. państwo, może delegować określone kompetencje na agenta, czyli np. na instytucję międzynarodową. Jak zauważa J. Ruszkowski, instytucjoniści posługują się teorią delegacji, koncentrującą się na relacjach pomiędzy organem delegującym a agencją. Wobec powyższego za pomocą tej teorii można wyjaśnić cały proces delegowania – powierzania kompetencji czy funkcji państw narodowych na poziom ponadnarodowy⁶¹.

Delegowanie może mieć charakter pierwotny i wtórny. W ramach delegowania pierwotnego państwo deleguje odpowiednie kompetencje na poziom unijny z kolei w przypadku delegowania wtórnego z poziomu unijnego impulsy do dalszych działań delegowane są na konkretne instytucje unijne.

⁶⁰ T. Burns, G.M. Stalker, *Mechanistic and Organic Systems* [w:] *Classics of Organization Theory*, J.M. Schafritz, J.S. Ott, New York 1987, s. 174.

⁶¹ J. Ruszkowski, *Ponadnarodowość w systemie politycznym Unii Europejskiej*, Warszawa 2010, s. 56.

Rysunek 1. Delegowanie pierwotne i wtórne

Źródło: J. Ruszkowski, *Ponadnarodowość w systemie politycznym Unii Europejskiej*, Warszawa 2010, s. 54.

Instytucjonalizm bada także zależności pomiędzy poszczególnymi instytucjami Unii Europejskiej. Prowadzone dotychczas badania skupiały się na sprawowaniu kontroli państw nad instytucjami Unii Europejskiej. Wskazano, że nawet bardzo drobiazgowa kontrola nie jest w stanie przeciwdziałać zjawisku wymykania się spod kontroli pewnych instytucji⁶². Instytucjoniści podejmują także wątek zarządzania ponadnarodowego.

W szczególności w badaniach nad integracją europejską skupiają się na eksploracji idei wielopoziomowego zarządzania czy tzw. poziomów rozmytych. Wreszcie w zakresie zarządzania istotną rolę pełni decyzyjność, a zatem system i zarazem sposób podejmowania decyzji w łonie Unii Europejskiej.

W kręgu zainteresowań instytucjonalistów znajdują się zachodzące procesy europeizacji, które mogą przybierać różne formy, takie jak: europeizacja *top-down*, *down-up* czy *ad extra*. W doktrynie istnieje wiele definicji europeizacji, jednak wydaje się, że w sensie ogólnym europeizacja to pojawienie się i rozwój

⁶² Na przykład – wymykanie się spod kontroli państw Komisji Europejskiej, Trybunału Sprawiedliwości, Europejskiego Banku Centralnego i innych mniej istotnych agencji wykonawczych.

na poziomie europejskim różnych, zazwyczaj odrębnych struktur zarządzania. Europeizacja jest zatem procesem budowy i instytucjonalizacji norm, przekonań oraz regulacji. Można zatem wnioskować, że europeizacja koncentruje się również, ale nie tylko na zmianach instytucjonalnych w strukturach Unii Europejskiej. Wobec powyższego należy przyjąć pogląd, iż europeizacja wpływa na kształt instytucjonalny, wobec tego wpisuje się w nurt badań koncentrujących się wokół instytucjonalizmu.

Reasumując, europeizacja jest przykładem działań i różnego rodzaju sprzężeń w przestrzeni europejskiej. Dzięki niej dochodzi modelowania struktury integracyjnej, jaką tworzą państwa członkowskie wchodzące w skład Unii Europejskiej, co ma bezpośredni wpływ na rozwój instytucjonalny badany przez pryzmat instytucjonalizmu.

Poczesne miejsce w badaniach instytucjonalnych zajmuje również harmonizacja, która została uznana za najbardziej efektywny instrument ponadnarodowego wpływu. Jej działanie koncentruje się wokół dostosowaniu regulacji prawnych państw członkowskich do norm prawa wspólnotowego, tym samym jej działanie ogniskuje się wokół kształtowania się instytucji publicznych. Celem harmonizacji jest ujednolicenie przepisów prawnych kształtujących między innymi funkcjonowanie instytucji narodowych oraz ponadnarodowych⁶³.

Ostatnim elementem mającym znaczenie w badaniach instytucjonalnych jest koordynacja. W szczególności przejawia się ona w wdrażaniu otwartej metody koordynacji, która jest instrumentem międzyrządowym, monitorującym rozwój polityk publicznych, a tym samym instytucji. W praktyce jak wskazuje wielu autorów tego podejścia jest to pewna technika nowego zarządzania. W metodzie tej wiążące regulacje są zastępowane przez akty niewiążące, dlatego owa technika zarządzania ma charakter *soft*. Otwarta metoda koordynacji również wpływa na kształtowanie instytucji publicznych zarówno tych na poziomie ponadnarodowych jak i narodowych.

Podsumowanie

Instytucje Unijne to niezależne czynniki, których znajomość przyczynia się do zrozumienia życia zbiorowego. Można zatem skonstatować, że polityka jest nieodłączną częścią społeczeństwa. Instytucje porządkują i modyfikują działanie jednostek, w tym aktorów biorących udział w procesach rozwoju Unii Europejskiej. Źródłem ich działań jest kierowanie się korzyściami własnymi, a nie odpowiadanie za zobowiązania i inne powinności.

⁶³ J. Ruszkowski, *Ponadnarodowość w systemie politycznym Unii Europejskiej*, Warszawa 2010, s. 45.

Badając procesy integracyjne w perspektywy instytucjonalnej, można też dojść do wniosku, że w życiu politycznym ważna jest alokacja zasobów i skuteczne podejmowanie decyzji. Podejście neoinstytucjonalne jest coraz częściej wykorzystywaną teorią badawczą, której celem jest wyjaśnianie wybranych aspektów integracji europejskiej.

W szczególności jest głównym założeniem jest wyjaśnienie za pomocą określonych paradygmatów, w jaki sposób, na jakiej zasadzie oraz w jakim celu działają instytucje polityczne. Najbardziej widoczne jest to właśnie w badaniach nad Unią Europejską, którą postrzega się jako organizację międzynarodową charakteryzującą się specyficznym systemem politycznym.

W jej ramach zachodzi wiele procesów i procedur, które jasno wskazują rolę i znaczenie instytucji zarówno tych na poziomie ponadnarodowym, jak i narodowym. W literaturze wskazuje się, że podejście neoinstytucjonalne jest bardzo płodne, o czym świadczy ilość prowadzonych badań a także ich charakter ściśle eksplikacyjny. Reasumując, należy przyjąć, iż nowy instytucjonalizm jest bardzo przydatną teorią badawczą w badaniu zmian, relacji, ewolucji i przeobrażeń zachodzących w procesach integracyjnych zachodzących w Europie Zachodniej.

The part and the new institutionalism in research over European integration

Streszczenie

W artykule podjęto próbę dokonania de-skrypcji pojęć związanych z instytucjonalizmem i odniesiono je do organizmu dynamicznego jakim jest Unia Europejska. Wskazano, że instytucjonalizm jest jednym z wiodących prądów myślowych i zarazem eksplanacyjnych, za pomocą którego można operacjonalizować procesy integracyjne zachodzące wewnątrz UE.

Abstract

In the article one made an attempt achievements description of concepts related to instytucjonalizm and one achieved it to the dynamic organism which is European Union. One indicated that instytucjonalizm is one of leading mental currents and at the same time exploration whereby one can operationalization integrative processes happening inside EU.

Słowa kluczowe

Unia Europejska, instytucjonalizm, teorie integracji europejskiej

Key words

European Union, instytucjonalizm, theories of European integration

Bibliografia

Bachmann K., *Konwent o przyszłości Europy. Demokracja deliberatywna jako metoda legitymizacji władzy w wielopłaszczyznowym systemie politycznym*, Wrocław 2004.

Barcz J., *Główne kierunki reformy ustrojowej Unii Europejskiej*, [w:] „Europejski Przegląd Sądowy”, 2007, nr 2.

Barcz J., Koliński A., *Jednolity Akt Europejski. Zagadnienia prawne i instytucjonalne*, Warszawa 1991.

Barcz J., *Prezydencja Niemiecka a stan debaty o reformie Unii Europejskiej. Aspekty prawno-polityczne*, Warszawa 2007.

Barcz J., *Przewodnik po Traktacie z Lizbony. Traktaty stanowiące Unię Europejską. Stan obecny oraz teksty skonsolidowane w brzmieniu Traktatu z Lizbony*, Warszawa 2008.

Barcz J., *Traktat z Lizbony 13 grudnia 2007 roku, przegląd analityczny, zasadnicze zmiany instytucjonalne*, [w:] „Sprawy Międzynarodowe”, październik-grudzień 2007.

Borchart K. D., *European Integration. The origins and growth of the European Union*, [w:] *European Documentation*, Brussels-Luxembourg 1995.

Burns T., Stalker G. M., *Mechanistic and Organic Systems* [w:] *Classics of Organization Theory*, J.M. Schafritz, J.S. Ott, New York, 1987.

Coudenhove-Kalergi R. N., *Naród europejski*, Toruń 1997.

Czaputowicz J., *Instytucjonalizacja Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, [w:] „Polska w Europie”, 2003, nr 2 (44), s. 53.

Dobrzycki W., *Z historii stosunków międzynarodowych w czasach nowożytnych 1815-1945*, Warszawa 1996.

Duff A., *The Treaty of Amsterdam, Text and Commentary*, Federal Trust, London 1997.

European Organized Crime Situation Report, <http://www.euractiv.com/Article?tcmuri=temc:29-117526-16type=linksDossier>.

Fursdon E., *The European Demence Community: A History*, New York 1980.

Gryz J., *Siły Unii Zachodnioeuropejskiej*, [w:] P. Seydak, J. Gryz, *Unia Zachodnioeuropejska*, Warszawa 1996.

Hall P. A., Taylor R. C., *Political Science and the Three New Institutionalism*, „Political Studies” 1996, XLIV.

Herma C., *Wybrane problemy podmiotowości prawnomiędzynarodowej oraz uproszczenie ram traktatowych przyszłej Unii Europejskiej*, [w:] *Przyszły Traktat konstytucyjny*, red. J. Barcz, Warszawa 2005.

Hobe S., *Eastern Enlargement and the European Constitution*, [w:] *On the Road to the European Union Applicant Countries. Perspective*, red. D. Milczarek, A. Z. Nowak, Warsaw 2003.

<http://www.europesworld.org/NewEnglish/Home/Article/tabid/191/ArticleType/ArticleView/ArticleID/20662/language/en-US/EUreformWhatweneedtodo.aspx>.

Klaus V.: *Podpisałem Traktat Lizboński*. gazeta.pl Wiadomości; *Polska nie będzie przeszkodą dla Traktatu*. tvn24.pl.

Koszel B., *Mitteuropa rediviva? Europa Środkowo- i Południowo-Wschodnia w polityce zjednoczonych Niemiec*, Poznań 1999.

Krajewski Z., *Unia Europejska – geneza, problemy i elementy polityki społecznej*, Warszawa 2008.

Lowndes V., *Instytucjonalizm*, [w:] D. Marsch, G. Stoker, *Teorie i metody w naukach politycznych*, tłum J. Tengerowicz, Kraków 2006.

Łastawski K., *Idea jedności europejskiej w średniowieczu*, [w:] *Z dziejów prób integracji europejskiej. Od średniowiecza do współczesności*, red. M. Puławski, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1995, nr 118.

March J. G., Olsen J. P., *Instytucje. Organizacyjne podstawy polityki*, Warszawa 2005.

Marszałek A., *Z historii europejskiej integracji międzynarodowej*, Łódź 1996.

Maurer A., *In detention, Repeating the Lear, or Expelled? Perspectives for the realization of the Constitutional Treaty*, SWP Research paper, Berlin 2006.

Mayer F. C., *Die Rückkehr der Europäischen Verfassung?*, [w:] „Koźmiński Law School Papers”, 2007, nr 5.

Mazur S., *Władza dyskrejonalna wysokich urzędników publicznych*, Kraków 2012.

Michałowska-Gorywoda K., *Geneza, cele i członkostwo Unii Europejskiej*, [w:] L. Ciamaga, E. Latoszek, K. Michałowska-Gorywoda, L. Oręziak, E. Teichman, *Unia Europejska*, Warszawa 1999.

Michałowska-Gorywoda K., *Podejmowanie decyzji w Unii Europejskiej*, Warszawa 2002.

Międzynarodowe Stosunki Polityczne, red. W. Malendowski, Poznań 1999.

- Mik C., *Unia Europejska w dobie reform. Konwent Europejski. Traktat Konstytucyjny. Biała Księga w sprawie rządzenia Europą*, Toruń 2004.
- Milczarek D., *Pozycja i rola Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych. Wybrane aspekty teoretyczne*, Warszawa 2003.
- Milton G., Keller-Noellet J., *The European Constitution. Its Origins, Negotiation and Meaning*, London 2005.
- Moreau Defarges P., *Les institutions européennes*, Paris 2001.
- Moussis N., *Access to Europe: Hand-book on European construction*, 1991.
- Nadolski M., *Idea integracji europejskiej*, [w:] *Spółeczeństwo i polityka. Zarys wykładu* red. K. A. Wojtaszczyk i W. Jakubowski, Warszawa 2001.
- Ostant W., *Europejski Urząd Policji (Europol). Instytucja europejskiego systemu bezpieczeństwa wewnętrznego i wymiaru sprawiedliwości*, Poznań 2007.
- Parzymies S., *Projekt Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy*, [w:] „Stosunki Międzynarodowe”, 2003, nr 3/4.
- Peters B. G., *Institutional Theory in Political Science – the ‘new Institutionalism’* (1st edition), Continuum International 1999.
- Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, red. M. M. Kenig-Witkowska, A. Łazowski, R. Ostrihansky, Warszawa 2007.
- Projet de Traité instituant une Constitution pour l’Europe. La Convention européenne*, Doc. CONV 820/03, Bruxelles.
- Przyszły Traktat Konstytucyjny*, red. J. Barcz, Lublin 2005.
- Ruszkowski J., *Neoinstytucjonalne podejście do prezydencji w Radzie Unii Europejskiej* [w:] D. Kowalewska, R. Podgórzeńska (red), *Polska w Unii Europejskiej. Wyzwania, możliwości, ograniczenia*, Toruń 2013.
- Ruszkowski J., *Pierwotne i wtórne delegowanie kompetencji w Multi-level Governance Unii Europejskiej*, [w] *Ponadnarodowe i regionalne oblicza Unii Europejskiej*, Z. Chmielewski, A., Szczepańska, (red), Szczecin 2009.
- Ruszkowski J., *Ponadnarodowość w systemie politycznym Unii Europejskiej*, Warszawa 2010.
- Ruszkowski J., *Wstęp do studiów europejskich*, Warszawa 2007.
- Sajduk B., *Teoretyczne przesłanki współczesnej analizy politologicznej*, Kraków 2007.
- Sarkozy N., *EU reform: What we need to do*, [w:] „Europe’s Word”, Autumn 2006.

Schmidt V., *Institutionalism*, [w:] *The State – Theories and Issues*, C. Hay, M. Lister, D. Marsh (red.), Palgrave Macmillan 2006.

Shaw J., *The Treaty of Nice: Legal and Constitutional Implications*, Brussels 2001.

Siemek M. J., *Korzenie Europejskiej integracji*, [w:] *Encyklopedia Unii Europejskiej*, red. K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 2004.

Stanowisko Unii Europejskiej wobec Polski i jej sąsiadów w przededniu poszerzenia, red. M. Czajkowski, E. Cziomer, Kraków 2003.

Symonides J., Symonides M., *La Charte des droits fondamentaux*, [w:] „Relations internationales” / „Stosunki Międzynarodowe”, wyd. specjalne, czerwiec 2002.

Synowiec E., *Przyczyny powstania oraz cele funkcjonowania Wspólnot Europejskich*, [w:] *Unia Europejska. Przygotowania Polski do członkostwa*, red. E. Kaweckia-Wyrzykowska, E. Synowiec, Warszawa 2001.

Szymczak Ł., Bartol A., *Spotkanie Rady Europejskiej w Laeken – omówienie dokumentu końcowego*, [w:] „Biuletyn Analiz UKIE”, 2002, nr 8.

Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, w: *Polska w Unii Europejskiej. Traktat akcesyjny (wybór dokumentów)*, oprac. J. Barcz, A. Michoński, Warszawa 2003.

Węc J. J., *Spór o kształt instytucjonalny Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej 1950-2005*, Kraków 2006

Zajączkowski J., *Unia Europejska w stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006.

Zięba R., *Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Warszawa 2005.

Zięba R., *Europejska Tożsamość Bezpieczeństwa i Obrony: koncepcja – struktura – funkcjonowanie*, Warszawa 2000.